

Plumanni Kaja-Riina teküs olõmisõst

Kae lk 2

Saarõ Evar Iugõ Koržetsi Vladislavi kokkosäetüt kalaluulõantoloogat

Kae lk 3

Kuis kunn katõlõ kooli- latsõlõ elotsihi kätte näüdäs

Kae lk 4

Oodõtas Hindätiidmise avvo- hinna kandidaatõ

Võro instituut üten Võromaa arõnduskeskusõ ja Põlvamaa umavalitsuisi liiduga kuulutas kuvvõndat kõrda vällä Hindätiidmise avvohinna konkursi.

Egäüts saa ette säädi Vana-Võromaa latsiaia, kooli vai kultuuriasotusõ, -ütisüse vai (ütsik)inemise, kiä huul mi paigapäälistsist väärtüisist kõgõ inämb.

Avvohinna saajas võiva nii inemise ku asotusõ ja seldsi ka esihinnäst vällä pakku.

Avvohindo välläandmisõ man kaia:

- kuis hindätiidmist ja hindästpidämist vällä näüdätäs;
- kuis hindätiidmine ja hindästpidämine välläpuul koto silmä nakkas;
- kuis hindätiidmist ja hindästpidämist noorilõ edesi andas.

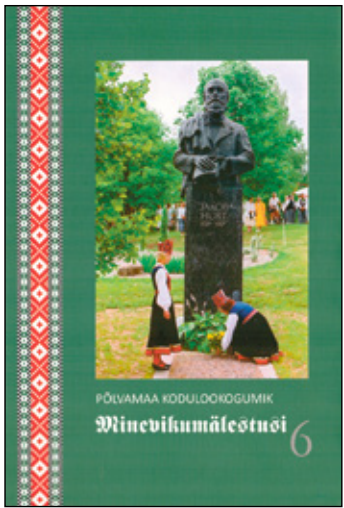
Avvohinna alosprõ ja üles-säädmise vormi lõvväti Võro instituudi kodolehe päält. Ettepanõki pallõmi saata Võro instituuti aadrõssil Tarto 48, 65609 Võro vai e-postiga wi@wi.ee pääle rado-kuu 23. pääväs (23.02.2022).

VÖRO INSTITUUT

Hurda seltsil tull' vällä kodoluukogomik

Hurda Jakobi nimeline Põlva rahvaharidusõ selts om vällä andnu kodoluukogomigu, kon omma är trükitü Hurda-preemiä saajidõ väiku elouu ja lõvvüs ka juttõ Põlva maakunnaga kõüdetüist kultuuri-tegemeisist.

Raamadu edimädsen jaon loetas üles nuu inemise, kiä omma saanu Jakob Hurda rahvuskultuuri avvohinna aastil 1992–2021. Egä aasta om vällä antu kats avvohinda ja kõigi noide väärt kultuuri-tegeläisi tähtsambä tegemise omma raamatun vällä tuudu. Kogomigu tõõsõn jaon omma artikli, miä kõnõlõsõ Hurda seltsist, Indsikurmu laululavast, Põlvast ku lõõdsapääliinast, Kõivu Madissõ paigavaimu täüs loomingust, Põlva keskraamadukogost, Põlvamaa hoieu-lainuütisist.

sest, eestläisi Jaani kogodusõst ja kerikust Peterburin ja Hurda Jakobi sugulaist ni perrätulõjist. Raamadu lõpun omma üles loetu aoluulasõ Hirvlaane Milvi peetü ettekandõ Hurda seldsi üritüisil ja kõgõ lõpun om väiku pildikogo seldsi tegemiisist.

UL

Mooste folk kuts muusikit üten lüümä

Eesti rahvamuusigatüütliusi festival Mooste Elohelü uut kooni 15. radokuuni muusikidõ ossavõtmisõ suuvõ. Timahava oodõtas võistlõjidõ käest tüüt-

lüst Rāpinā kihlkunnast kirja pantust laulust «Küläkene väikokõnõ». Muusigu saava võistluslauu kaia ja ankeedi täütä kodolehe moostefolk.ee pääl. Mooste Elohelü festival peetas timahava 15.–16. hainakuul.

UL

Võromaa suidsusanna- kombist tetäs lavvamäng

RAHMANI JAN

Vällä om märgit lavvamäng, mink tegemise kääväs suidsusannan ja sanna ümbre. Mängu edimäne prototüüp om valmis, no proovitas taad võimaligult pall'odõ inemiisiga läbi mängi ja praavita. Ku häste lätt, saa mäng aasta peräst peris valmis.

«Sääne mäng om viil pruukmalda viis UNESCO kultuuriperändüse nimekirja kantu mikandi sanna-perändüse näütämises,» seletäs mängu tegemise iistvidäjä Piiri Helen.

Mõtõ sääne mäng tetä om peri minevä aasta urbõkuul olnu «Vunki manol» mõttõtalossilt. «Mõtõ autor om Laanõ Triinu. Saimi mõttõtalossil tüügrupi kokko ja naksimi märgotama, mille, kuis ja kelle jaos taad tetä. Arotimi, et raamat om suidsusanna kotsilõ tettü, «Suidsusannasümfooniast» om mängitü, om tettü ka turunduskampaanjit, a viil ei olõ säänest mängu, miä opanu kombit ja olnu ka hää viis, kuis noid latsilõ opada ja meelütä vanõmbit latsilõ kõnõlõma, mis tuu suidsusann om,» seletäs Piiri Helen.

Timä sõnno perrä om säänest mängu, midä ilman viil tettü ei olõ, peris rassõ vällä märki. «Tan omma tegeläse ja tõistmuudu mängukõrra

RAHMANI JANI PILT

Suidsusanna lavvamängu tegemise vidäjä Piiri Helen mängu edimädsse prototüübiga.

ja jukõrusõkaardi viil vahepää, taa kõik võtt aigu,» seletäs tä. Edimädsse kujondusõ om mängulõ tennü kunstnik Oolbergi Taavi. «Kahõs ei olõ täl aigu mi mänguga jakada, nii et otsimi mängulõ ka vahtsõst kunstnikku. A inne tuud teemi kooni lehekuuni parhiladsõ variandsi läbimängmist, et mängu parõmbas tetä.»

Helen om mängu joba ummi tutvudõ ja näütüses ka keelepessärühmi latsiaiaoppajidõga läbi mängnü. Et läbimängjide hulk olnu suurõmb, pruuv tä ka vahtsit huviliidsi löüdä. «Näoraamatun (FB) om leht «Suitsusauna lauamäng». Tuu kaudu saa mukka ühendüst võtta ja sääl om ka kirjapandmisleht, mink täütjidega saami ao

Kuimuudu suidsusanna-lavvamäng kää?
Mängu tsiht om korada võimaligult hulga punktõ, võit kõgõ suurõmbidõ punktõga mängjā. Lavvamäng saais kuun mängulavvast, tegeläisi kaartõst, punktikaartõst ja jukkõrikaartõst. Mängulavva pääl omma mitmõ suidsusannaga kõüdedü ruumi: moro, sanna ederuum, sannaruum. Mängu alostusõn tõmbas egä mängjā hindäle tegeläsekaardi ja saa teedä, kiä tä mängu joosul om ja määndsit punktikaartõ korjama piät. Mängu alostas kõgõ vanõmb inemine, selle et vanalinemisel om külm ja tä taht kipõstõ sanna saia. Mängjā nakkasõ kõrrast hindä ette käümä kaartõ, miä kujotasõ sannategemiisi. Näütüses lava pääl visatas kopaga lõunõt, mõsuruumin mõstas hinnäst, ederuumin aetas juttu ja välän käüdas tsuklõman. Mängun omma ka jukkõrikaardi, miä muutva mängu saisu ja ajava kõik tegeläse sannast vällä. Näütüses üts «Sannast vällä!» kaart om sõnomiga, et kiäki vansõ sannan, sannavana pahasi är ja sann läts karmu täüs. Mäng kää nikani, ku kaardi omma otsan vai ütelti mängjäl ei olõ võimalik inämb kaartõ vällä kävvü.

kokko leppü ja mängu läbi mängi,» seletäs tä. Ühendüst või Heleniga võtta ka meiliga helen.pii99@gmail.com.

Veriora kandist peri Piiri Helen opp Villändi kultuuriakadeemiän kultuurikõrraldust. Tä ütles, et om suur sannasõbõr ja tuuperäst om ka säändsse lavvamängu tegemine timä jaos põnnõv.

Kultuuritegijä pandva kokko luuva Võro maakunna tiikaarti

ALLASÕ TIIA

Minevä riidi tulli Tsooru rahvamajja kokku nuu, kedä huvitas, kuis kultuuri valdkunnan tsihte säädmise kää ja kuis ka määndsegi selge tulõmini jõuda. Edimäst kõrda olti Võromaa arõnduskeskusõ kõrraldusõl 11. vahtsõaastakuu pääväl Vahtsõliina rahvamajan, kon uma ala asatundja (Siili Ragnar, Halliku Astrid ja Sarvõ Jorma) kitli, et Võro maakunna arõngukavan ja ka uma-valitsuisin eräle om kultuuri jagu peris lajalt vällä kirutõt.

«Võro liinan omma asä kõgõ parõmbalõ,» nimmaš Siili Ragnar. Märgotuisi tsiht om kokku

ALLASÕ TIIA PILT

Kultuuri valdkunna tsihisäädjä minevä riidi Tsooru rahvamajan.

saia «Luuva Võro maakunna tiikaart», miä olõs sõs uma-valitsuisi-ülene kimmite tegemiisi plaan. Tsoorun tekk Siili Ragnar ülekaehusõ, kuis omma sündünü Eesti riigi kultuuri valdkunna senidse arõngukava

ja mis tuu luumõmajandus üle-pää om. Tä üteli, et nii lajan ilman ku ka Eestin olõ-i taast tähtsast majandusharust selget arvusaamist, a võinu olla. Selle ommaki kõik kultuuriinemise raamatidõ hoitjist nikagu

luumõmajandajini oodõdu 8. radokuul (8.02) Rõugõ rahvamajja, kon teenusõdsainist kõnõlas Karu Markko.

Täpsempä teedüst saa Võrumaa arõnduskeskusõst Valsi Kristi käest.

M Ä R G O T U S

Plumanni Kaja-Riina: tegemise avitasõ vallu ja halvu mõttit är hoita

Võro keele iistkõnõlõja Plumanni Kaja-Riina.

keelen. Võrol olõ tennü ka võrokeelitsit ekskursioonõ.

Kuis tuu pilte maailmisõ huvi tull?

Edimäds pildi tei 2009. aastal, olf kinki vaia. Käve maalikursuisil. Mõtli, et mis taa aoga iks tetä, latsõ omma kotost är linnan ja pääle televiisori-kaemisõ ja raamadulugõmisõ piäs viil midägi olõma.

Kursuisil käve mitmõl puol. Lõpus lätsi väega julgõs. Ku 70aastadsõs sai, tei ka näütise ja olõ päält tuud viil näütüisi tennü. Edimäds näütise pääl-kiri olf «Hiline ärkamine».

Pilte olõ iks palfo tennü. Tuust om hää, et ku kellelgi om sünnüpäiv, ei piä minemä määnestki asja ostma, saa kinki umatettü maali.

Mullõ miildüs egäsugumast käsitüüd tetä, et randmõ iks liiknu.

Midä sa parhillatsõst aast arvat?

Looda, et säändsit aigõ, mis ei olõ inemiisile rõõmu toonu, näütises sõa, inämb tagasi ei tulõ. Et mi piät umast kotost är pagõma, kellegi iist vai pommõ iist. Ma olõ sõta nännü, olõ olnu kaitsõkraavin, ku kotost är lätsimi. A selge om tuu, et väega kimmäs ei saa millegi pääle olla.

Olõ võro keele iistkõnõlõja ammõtin ja muido kah küländ kõva sotsiaalmeediä tarvitaja. Kuis tuu nii om lännü?

Ma olõ peris uudishimulik. Uuri ja opi. Näoraamatuhe lätsi viis aastat tagasi, noorõmb latsõlats tekk konto. Sää ma kae näütises Vana-Võromaa pilte. Võro keele grupin omma mul uma vanamoori, kellega mi olõmi Uma Lehe jutu-võistlusõ pidol kokko saanu. Läbikäümise abimehes om Näoraamat hää.

Kuimuudu olla rõõmsa?

Rõõmsa saat sis olla, ku sul om säänest tegemist, mis sullõ miildüs. Ja rõõmsa saat sis kah olla, ku sa olõt terve.

A kuis olla terve?

Ma olõ olnu ilma ruuhilda terve. Latsõpõlvõn, ku lastõhalvatus olf, es lasta minno võistluisilõ. Tingimusõs olf, et lats piät tsukrutükü pääl eederi alla niildmä. Oi jummal, niildsegi, kats kõrda niildse. Ei tiä, kas tuu avit vai mis, a mullõ ei olõ patsilli külge jäänu. (*Sülgäs kolm kõrda üle ola.*)

Põhilinõ om, et olõt värsken õhun ja mõtlõt positiiv-

Vahtsõaastakuu võro keele iistkõnõlõja Plumanni Kaja-Riina om teküs pensionär. Joba noorõst pääst Võrolt TaInalõ lännü Kaja-Riina olõ-i ilmangi umma kodo-paika ja kodokiilt unõhtanu. Täambägi om täl Võro liinan väiku pesäkene, kohe iks mõnõ ao takast tulla. Tä om tüütänü kalandusõn ja tennü aastit giiditüüd. Täambä tege Kaja-Riina käsitüüd, kirotas luulõtuusi, maal pilte ja lüü üten TaIna Võro Seldsi tegemiisin. Vahtsõ kuu alostusõn tähistäs teküs Kaja-Riina umma 80. sünnüpäivä.

Kõnõlõ tsipa umast latsõpõlvõst.

Ma sündü suurõ sõa aal, ku fritsu olliva mi maal. Mu esä olf är sõtta lännü, ei olõki ma tedä nännü.

Mu imä olf käünü Eesti aigu kodomajandusõ koolin ja ku ma väiku olli, tekk tä Haañkasõ rahvamajan kangakudamist ja muid kursuisi. Imäl olf rahvamaja man tegemist, vana-imä olf mukka koton. Timä ja külälatsiga kõnõli võro keelen, taa olf mu edimäne kiil.

Inne mu kuuliminekit tulimi maalt liina, saimi Kubijalõ kortõri. Käve edimält Suu koolin, edesi pidi minemä Kreutzwaldi kuuli. A mu koolisõsar lätõ TaInalõ kuuli ja ma mõtli, et lää üten. Saimi kalandusõtehnikumi sisse.

Mullõ TaInan miildü. Käve «tursaakadeemiän», mõtli, et võis näütemängu kah tetä. Mullõ üteldi, et ma võisi minnä tiatriühingu draamastuudiohe. Lätsigi sinnä pruuvma ja sai sisse.

Ku mul kalakuul läbi sai, lätsi mehele. Tiatrikuul jäi mul selle poolõlõ, et «jäi latsõvankri ala».

Olõt tüütänü kalandusõn?

Ai jummal, 25 aastat. TaInan olf kulinaaria-suidsutustehas, ma olli säääl tehnoloog. Säääl tüüti päämidselt vinlase ja ma sai kah hää vinne keele suuhtõ.

Sis tetti mullõ ettepanõk, et ma võissi minnä kalamajandusõ valitsustõ kvaliteedijuhtmisõ komplekssüsteemi juhtma. A mul es olõ sis viil korgõ kooli paprit käen ja minno saadõti Kaliningradi kalandusõinstituuti. Ku tagasi tulli, olli nii kõva miis, et käve kõik kalurikolhoosi läbi. Lei kulaku lavva pääle ja ütli, et Moskva andsõ säändsõ käsu, et piät olõma süsteem juurutõt. Tuu tähend, et kõik pidi olõma häste ja õigõlõ tettü, nii et tarvitaja olnu rahul.

Kuis sis tuu giiditüü tull?

Kalandusõsüsteemin võeti minno riikevahelidsõlõ näütisele tõlkma. Mul olli vinne ja soomõ kiil selge. Soomõ kiilt olf kerge oppi, säääl om võro keelega sammo sõnno.

Perän, ku olli tõõsõ latsõga koton, mõtli, et piäs iks kohegi kursusõlõ minemä. Käve giidikursuisil ja 1976. aastast tei põhitüüd kõrvalt ekskursioonõ.

Mul sai 45 aastat giiditüüd tettüs, vinne keelen ja soomõ

Kolm kirvõst

Inemiisil omma iks uma lemmiktegemise. Ku talv tulõ, otsva palfo tarõ päält suusa vällä. Keväjä jälleki tuvvas tsikli vai jalgratas kuuri alt moro pääle. Suvõl pandas grill tossama ja sügüse kaias, kas seenekorvi sang iks viil korvi kand.

Talvõ tõsõn poolõn om ka mul üts lemmiktegemine. Otsi vällä uma kolm kirvõst (nigu muinasjutun) ja nakka puid lahkma. Edimält andva sälä pääl säändsõ lihassõ tunda, mink olõmanolõmist nigu es tiäki. A nigu päiv lätt kõrrast pikembäs, lätt pikembäs ka puulahkmisõ aig. Haluunik kasus ja pakuunik jääs veidembäs. Tulõ naada märkmä, kuis ja kohe riitu säädi.

Lõpus om kevväi jo käega kumpi. Päiv paistus, raadio mäng ja tsirgu laulva egä päiv iks kõvõmbalõ. Sääne om mu trenn ja teraapia talvõ tõsõn poolõn.

RAHMANI JAN,
Uma Lehe päätoimõndaja

UMALEHT

Tulõ vällä egä katõ nädäli takast neläpäävä.

Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro liin

E-post: info@umaleht.ee, tel 78 222 21

Kodoleht: umaleht.ee

Molvihk: facebook.com/umaleht

Päätoimõndaja: Jan Rahman, tel 56 922 841, jan@umaleht.ee
Abitoimõndaja: Kaile Kabun, info@umaleht.ee
Keeletoimõndaja: Laivi Org, laivior@gmail.com
Latsinuka toimõndaja: Mariko Faster, latsinukk@umaleht.ee

Uma Lehe toimõndusõ kolleegium: Tiia Allas, Külli Eichenbaum, Aapo Ilves, Kaido Kama, Ülle Kauksi, Rainer Kuuba, Evar Saar.

Välläandja: SA Kultuurileht, kl.ee

Tellmine: Express Post AS, tellimine.ee, tel 617 7717

Kiri Võrolt

Kiränik LUMISTE KATI and värskit mõttit, kuimuudu egäpäävaello vaeldust lõudä, ja märgotas tuust, miä parasjago süäme pääl.

Põrmandurõivast pini

Naabrimehe aknõn paistus valgus. Koputa, kutsutaski sisse. Miis istus kõõgitabureti pääle ja kõnõlõmi, nigu õks, ku kõrraga näe tä jalgu iin põrmandu pääl tõist miist videlemin.

«Kiä taa viil om? Om tä iks elon?» Nakka loomu sunnil pulssi kumpma.

«Ehh, taa om pini, kae, anna tällä jalaga persele, sis tege hellü kah.» Virotaski tävve jõuga, maanpikutaja õnnõ kägises tasaligult. Pulss tüütäs, miis om lämme. Peremiis nõst jala maanpikutaja pääle, nigu tuu olõs taburet. Mu imehtämise pääle ütles, et taa om põrmandurõivas. Tä om tuu vaip-piniga jo harinu ja panõ-i tuud tähelegi, kõnõlõs hoobis, et musugudsõ võinu tä hindäle naasõs külh võtta.

Minno nakkas pikutaja huvitama. «Nuur miis,» kost pere-miis vasta. Taha tuud uma silmäga nätä. Kaku mehe istma. Omgil nuur, kuigi nägo viinast paistõn. «Ku vana sa olt?» «32,» kostus vasta. Nakka himoga sõnno lugõma. «Ku ma su imä olnu, andnu sullõ vitsu! Olõt nuur miis, elo viil elämälä, videlet tan põrmandu pääl nigu tarakan ja sukka kävvas ümbre nigu piniga! Kas tahatki pini ello? Nõsõ üles, ma taha sukka kõnõlda! Mille sa juut? Miä sul juhtu, kon su kodo om?»

Tulõ vällä, et ku poiss olf 12 aastakka vana, koolnu tä esä

är ja tuust aast pääle juugi. Peremiis seletäs vaihõlõ, et õga tälle inämb ku paar aastakka jäänü olõ-i.

«Sa vastutat kah! Sa ei vöi tälle inämb viina anda. Ja ku annat, panõ viiga poolõs ja anna egä päiv kõrrast lahjõmbat.» Peremiis pruuv mullõ üttele ja tõistpite selges tetä, et pini om nigunii lännü ja timäst asja ei saa. Ja ku tä hinnäst esi avita ei taha, ei saa tõõsõ kah. Tuu kotussõ päält om täl õigus, a ligimäds ei saa ummõhtõgi päält kaia, kuis üts nuur miis hindä koolnus juu ja välän är külmäs nigu hulkva pini.

Loe ummi sõnno edesi, kükitä timä mano maaha, võta käest kinni, kae silmä sisse ja kõnõlõ nigu imä ja naanõ. Periselt, selle et ma ei saa jo seod päält kaia, lihtsäle silmi kinni panda. Ei! «Ku mu poig, kiä om parhilla 27, sammamuudu joonu, sis ma andnu tälle vitsu. Sa ei vöi uma eloga niimuudu tetä! Midä su imä tund, ku tiid, et poig, kinka tä ilmalõ tõi, üles kasvaf ja armast, umma ello niimuudu raiskas?»

Kõnõlõ tälle viil imäst, imä-armastusõst, elost. Mehe silmist viirdüs pissar, timä käsi mu käe ümbre tõmbas kõvõmbalõ kokko. Mul om üten elopuuossa-kõnõ, tsuska tuu mehele puuhu. «Toogu seo sullõ elovaim tagasi! Ja lupa mullõ, et sa saat kainõs, läät imä mano ja nakkat elämä!»

Mehekene, silmä likõ, lupa-i midägi.

Pulga Jaani mõtõlus

Targast ja rumalast vaktsiniirmisest

Vaktsiniirmine olf olõman ammu inne tuud, ku tä Euroopan «avastõdi». Peris kimmäle olf tä kasutusõl Lähis-Idan ja ... Eestin. Eestin om üles kirutõt juhuse, kon külä nõid pästse är marusoe purõtu inemise, kiä timä poolõ pöörivä. Osa püürdivä liina tarku arstõ poolõ, nuu kuuliva kõik är. Ammõtlikut es olõ Euroopan vaktsiini viil leitudu.

Tuu, kiä võtt ette vaktsiniirmise, piat hindäle väega täpselt aru andma, midä tä tege. Vaktsiniirmine ei olõ postkontorin kirjü tembeldamine. Kahjus om asi nii, et kui asja tetä kampaania kõrran, lätki asi postkontori moodu pääle üle. Siin ei tasu näüdädä näpuga täambädsõ päävä Eesti meditsiini pääle. Tembeldamine käve joba nõukaaigu, ku ma viil poiskõnõ olli. Tuukõrd käve asi päämiselt teetanusõvaktsiiniga. Kiäki olf tedä armõttun kogusõn arste kätte kupatanu ja olf vaia vallahõ saia, muidu lätt vanas. Tegelikult om teetanusõ vasta üts kimmäs abinõu – haava mõskmine lillaterälahusõga. Kui haav om pindmine, ei olõ tuudki vaia, hapnik tapp pisilasõ är. Kuna mõskmine om hulga rassõmb, es viisitä tuud tetä ja muudkui aga süstiti. Ma olõ esi noid süste arutul hulgal saanu ja vähembält üts juhuse om mul teedä, kon nuur inemine noidõga hauda aeti.

Kuis tuu immuunsusõga sis asi om? Egal inemisel om kihän mitmõsugutsiid rakkõ, kiä ründäse vainlast (pisilast). Noid rakkõ om pallu ja vaktsiin «ässitäs» määndsegi osa noist üte kimmä vainlasõ vasta. Kui nüüd tuud vaktsiini süsti viil ja viil, sis om võimalik pia terve immuunsüsteem ütte suunda pöördä. Aga mis sis, ku tuu vainlasõ asõmõl ilmus kiäki tõnõ? Sis ei olõ inämb kedägi, kiä tuud tõist olõs kantsõldanu, ja tä jõud tetä pallu pahandust, inne ku tulõva vahtsõ immuunsusõraku ja lahingu üles võtva.

Umbõs sinnä om vällä jõudnu mii koroonavastanõ vaktsiniirmine. Koroonaviirus om hulga intelligentsem ku nuu, millega meil siiani tegemist om olnu. Ogavalguvastanõ vaktsiin mõoski ogavalgulõ ja avitas edimält küländ häste. Aga viirusõl om ka tõisi võimaluisi ja tä võtt nuu kipõstõ tarvitusõlõ. Tuu kotsilõ üteldäs: viirus om muteerunu ja tuu om kahjus takast-järgi tarkus. Iisraelin ja Islandil, kon pia kõik inemise om kolm-neli kõrda süstitü, nakkas taud vahtsõ huuga möllämä ja viil hullõmbalõ ku inne. Mille hullõmbalõ? Selle, et organismi «sõduri» omma inämbjagu kõik ogavalgu kallahõ ässitedü, aga viirus om meditsiinisüsteemist kavalamb. Kujutagõ ette, et postkontorin press määnegi massin templiid pääle, nigu vinneaigne «ullveli» (mehhaaniline sepäpassar). Kui rauatükk om alt är võetu, lätt jupp aigu, inne ku «ullveli» saisma jääs. Kahjus tüütäs mii vaktsiniirmis-süsteem kah «ullvele» põhimõttõl. Ja ku «ullvele» juht om samanimeline, ei saaki hädä nahka tulla. Esiki rahuldavat ei saa.

Ei mõistaki muud, ku eesti rahvalõ jõudu ja kimmäst miilt suuvi. Ja jätämi ütstõsõ süüdistämise, pääsüüdläne ei olõ Eestin.

Kalaluulõ olõ ei kalaluu!

SAARÕ EVAR

Koržetsi Vladislav om kokku säädnu «Eesti kalaluule antoloogia», miä võissi olla egä kultuurihuviga kalamehe üükapiraamat. Sälläkotiga kalalõ üten võtmist ei julgu soovita, selle et sõs või tähelepandminõ püüdmise päält är minnä, pääleki kaald inämb ku 700 leheküllega raamat 1233 grammi. Nigu üts paras haug vai peris jürre ahhun!

Antoloogia om luulõtuisi 264 autorilt. Valiku alusõs om olnu, et luulõtus vai laulutekst piät kõnõlama kas kallust, kalalkäümisest, kalamiihhist, rannakülä elust vai sõs näkist, kiä om jo kah poolõnistõ kala. Ku kavva aigu Koržetsil nii suurõ hulga luulõtajidõ loomingu läbikaeminõ võtsõ, piät timä hindä käest küsümä. Esihindäst võisõ tuu jo peris miildüv tüü olla – suurõn mahun luulõt lukõ ja kalaluulõ kõrvälõ panda.

Antoloogia alustas rahvalaulõga, midä om valikun kah 40 lehekülge. Tan olõ-i Võrumaal midägi häbendä, laulu kalajärvest külä all ja ojast kala püüdmisest omma tävveste olõman. Muudsalt feministlik om lõunaesti laulutüüp «Laisk kalamiis», kon pääle laisa pallõmist...

...lätš iks naanõ esi merele, püüd' kallu kullatsit, hõbõhedsi hörnakõisi. Pand' iks kiimä padassehe, hiit suula sisse sündsähe.

Saiõ kala keedetüs, nakaš naanõ kallu süümä, miis lätš mano madalahe, naanõ lei jalga vasta maad, tõist vasta tõrahuť, miis lätš nulka, nuutsahti, pingi ala piitsahti.

Teedä autori om antoloogia kokkusäädjä pandnu ritta sünnüaasta perrä. Nii

RAHMANI JANI PILT

Kalamiis Tamula järve pääl.

omma kõrvuisi saanu pagulanõ Kangro Bernard ja Vinnemaa eestlane Kotta Felix, soomõpoisist pagulanõ Kolga Raimond ja hävitüspataljoni miis Lahe Uno. Peris elun nä üte vii viirde püüdmä es mahu, a nüüt omma rahuligult kõrvuisi, nigu iks vanamehe paradiisin.

Näide nellä vahelõ (sünnüaasta 1910–1924) mahus kõgõ suurõmb hulk klassikalidsõlt kalapüügist luulõtajit, nii mehi ku naisi. Naisist näütüses Kaa-lu Aira, Merilaasi Kersti, Vaarandi «Seda paati» Debora, Nurme Minni ja Kaidla Juta. Miihhist om seo kulladsõ aojaku seen muiduki Smuuli Juhhan, kelle luulõtus «Mälestusi isast» om vist egäle vähä roh-kõmb vii pääl käünüle mehele hinge lännü. Seo aojaku seen om ka häste rahvalähküne Kesamaa Manivald («Mis sina maamees merest tead») ja Setomaa miis Haavaoksa Paul. Haavaoks om kirotanu küll eesti kiräkeelen, a parõmbat Peipsi paigavaimu tabamist om

rassõ ette kujuta. Üts luulõtus omgi päälkiräga «Rannahäaled», a ka tõisi timä luulõtuisi man nakkat õkva hellü kuuldma ja nuhet tundma. Kujutlus-pildist kõnõlamalda, nii elusa omma naa.

Üts huvitav lõvvüis antoloogia om Rajamõtsa Harald, tunnõt ku keelemängu ja limõrikkõ miis, a luulõtus «Pompejevi viimased päevad» om nii värski ja nallakas, et seod võinu Võõpson, midä sääl luulõtusõn mainitas, vai sõs Lüübnitsa laada pääl õkva erälde illustreerit voldikuna turistölõ müvvä. Ostat rohkõmb ku 30 euro iist kalla, saat Pompejevi kauba pääle!

Ku tulla paigavaimuga är Peipsi veerest mõtsajärvi pääle, sõs Kaalepi Aini laul Ähijärve näkist and kuradi häste edesi arhetüüpi, midä mi Õdagu-Võrumaa tasali-gu-ontligu mehe iks hingen-kandva. Ja näki omma meil kah tasaligu!

Baturini Nikolai lugõminõ om

midägi landi vidämise sarnast. Võtat luulõtusõ – pahh, kos om kujund! Sõs traalit, traalit, luulõtus om pikk nigu Võrtsjärv, midägi ei juhtu, a kõrraga inne lõppu jälleki – pahh! Sääne kujund, et jääs miilde.

Kurvitsa Lembit. Timält vast ei olõki kõgõ parõmba järve-luulõtusõ antoloogialõ saanu, selle et võrukiilse ja muist vähä helgembä olõ ei Koržetsile näppu puttunu. A siin valikun om väega süvä Peipsi-tsükli, tahassi õkva kõrvuisi säadi, et Haavaossa maalitu viivirvendüse pildi alahuuvus.

Ruitlanõ om muidki kalamiis-luulõtaja. Kõva kalamiis ja kõva luulõtaja. Pääle Ruitlast, antoloogia lõpu poolõ nakkas eri kalanimmi noorõmbidõ autoridõ luulõtuisin järjest veitümbäs jäämä. Tun-nus, et kalamehe, kalanaasõ ja luulõmehe, luulõnaasõ tii läävä lahu. Vast sõski ei lää. Antoloogia lõpõtaja, Triin Paja, kiä kirutas väega rikka, mitmõkihilidse kujundiga, and edesi

lõhnu ja pilte, mis tulõva kala küdsämise mant, kalasüümise kässi mant. Küdsetäs är, süväs är, püvvetäs vahtsõ.

Nii taa Koržetsi kokku pant raamat om, mitte 1233gram-minõ kala, a iks perädü suur ja mitmasaa näoga järv luulõst. Otsan om laagripaik. Küdsetäs kalla, süvväs, juvvas, puhatas ja mindäs eluproosa manu tagasi.

Priinime lugu

Rubriigin kõnõldas perekunnanimmi periolõmisõst ja tähendüsest.

Kersna, Kärсна ja Kerstna

Nimel *Kersna* om täämbadsen Eestin 32 kandjat, nimel *Kärсна* 45 kandjat. Viil omma olõman nimi *Kerstna* 35 kandjaga ja väega harv *Kärstna*, a tuu nimepaari peritolu sais erälde. Kõiki nellä varjantsi välläütlemine olf edimält üstõsõlõ väega lähkün, selle et Võrumaal üteldäs Kersnat pikä *s*-iga [kerssna], mitte *[kerrsna]. Seo *-ss* om *-st* kulumisõ tulõmus. Nime alussõs om vana edenimi, saad alambsaksa edenimest *Kersten*, baltisaksa välläütlemisen ka [kärsten]. Peris algnimes om *Christian* 'kristlanõ', min-kast tulõ ka mi *Krõstjan*.

Peri mõisan Põlvan panti Kersna *Pallekersna* talun, midä täämbä inämb ei olõ. Kerigu-

raamatun om ka kirän, et nime saiva *Pala Kersna Iwwan* (täl poi-gõ es olõ) ja *Pala Kersna Andre*.

Vana-Roosa mõisan panti Suulätte Kersna Jaani Piitrele ja Kersna Jaani Jakapilõ edimält keriguraamatulõ priinimi *Kersten*. Näide edevanõmb (vanaesä?) Suulätte Kersna om är koolnu 1771. aastagal 70aastadsõlt. Mõisa hinge-lugõmistõ panti edimält nimekuju *Kersne*. Ildamb omma nii keriguraamat ku hingelugõmisõ lännü nimekuju *Kersna* pääle. Keriklikult panti Rõugõ kihlkunnan *Kersna* nimme ka muial, a hingelugõmisi perrä omma sääl tõsõ nime, näütüses Sännän *Kerstens*.

Vaalumõisan Sangastõn panti hingelugõmisõn *Kersna* ja keriklikult *Kärсна*. Ildamb sai tuust päämidset *Kärсна*. Rootusse talu, inämbüse Kärsnide algkodu, om suurtiist kurra kätt viis kilomiitret inne Mägist ülesõitu, ku Võrust Villändi poolõ minnä.

Üts nime *Kersna* pandminõ olf ka Luunja mõisan Tartu

lähkün. Suurõmb ja kimmämb suguvõsa om Muuga-Kersna suguvõsa Rasinalt Võnnust, midä om uurnu Pussi Fred. Sääl juhtu nii, et Muuga Jaagu poig Jaan, elukotus Kärсна talu Kastmakoda külän, sai hingelugõmisõ nime *Kerstna*. Järgmidsin lugõmisin pruugiti nimekujjõ *Kersna* ja *Kärсна*, a täämbädse nimmi *Kersna* ja *Kärсна* kandja omma tulnu hoo-bis Jaani velle Jakapi perrätulõjidõ hulgast, kiä saiva edimält hingelugõmisõ nime *Muug*.

Priinimi *Kerstna* tulõ ei Rasinalt, a Liinamäelt Urvastõn. Sääl sai Kängsepä hõimust peri Kärсна talu peremiis Piitre hingelugõmisõ nime *Kängsep*, a kerikliku nime *Kerstna*. Osa perrit lätši edesi nimega Kängsep ~ Kingsep, osa nimega *Kerstna*, üten perren toimu nime muutus kujulõ *Kärstna*, dokumenten tulõ ette ka nimekuju *Kärсна*.

Tunnõtu telemehe Kersna Vahuri nimi om peri Vana-Roosa (Krabi) Suulätte küläst.

SAARÕ EVAR

Esimuudu

Mis kusi mass?

Kuna ma uma tüü peräst piä väega pallo ümbre sõitma, sis ma kiroti säändsest asast nigu kusõmiskultuur.

Kõgõpäält täämbädsest aost. Egän bussijaaman omma joba prõlla vetsu olõman. A esiasi om, pallo piät inne masma, ku sinnä sisse saat minnä. Viimädse hinna (ku vaihõpääle ei olõ nõstõt) omma Võro bussijaaman 20 senti, Tarto bussijaaman 40 senti ja Põlva vahtsõn bussijaaman 50 senti. Ku hummogu minnä, sis omma eski ruumi puhta, a ku õdaksaiõn, sis om kuis kunagi. Ku um puulpäiv vai pühapäiv, sis ei saa kurta. A ku om äripäiv ja rahvast käü roh-kõmb, sis vaihõpääle külh mõtlõt, et mille iist ma massa.

A tohe ei nurista, ruumi omma lämmä, piä ei välän külmehtämä.

Vanastõ olf eestläisi elo pallo hullõmb. Inämbjaolt olli vällä-käügi välän, nigu nimigi ütles. Ja viil varramba näid es olõki. Käüti puhman vai laudan. Liinainemiisil olf vähä liht-sämb. Ku es olõ kortõrin sehen, sis olf vähämbält kalitorin.

Ja ku vanal aol viil Kalõvi vabrik tüüť, kon kangit koeti, olf kusi väega korgõlt hinnat kraam. Naasõ korssiva kusõ kokko ja veivä vabrikuhe, kon toda kokko ostõti.

Imä kõnõľ, et väikumb potitäus masnu kooni kolm ja suurõmb kooni viis kopkast. Selle kutsuti ka kanga värvi potisinites. Ega tuu kangas olf külh kõvastõ läbi loputõt ja tuulutõt, a ku likõs saiõ, sis iks visaš veidü kusõ-haisu. Mul om kah kapin viil üts tollõaignõ palturõivas.

Tuu kusõ korjaminõ ja vabrikuhe viimine olf rassõ tüü. Rahvas vidi noid kusõanomit iks käe otsan. Tollõ kottalõ olf rahval tettü eski salmikõnõ:

Oh palu risti-inime, et lammas sünniks sinine, et oleks vähem orjamist ja naistel kuse korjamist.

A täämbädsel pääväl lastas kallis kraam niisama potist alla ja massa viil pääle. Kohe tuu kokkohoitminõ sis jääs?!

URMI AILI

UMA LEHE PÄÄTOIMÕNDAJA KONKURSS

Tsihtasotus Kultuurileht kuulutas vällä konkursi Uma Lehe päätoimõndaja ammõdikotussõ täütmisses kooni viies aastas alatõn 1. mahlakuust 2022 (1.04.2022).

Päätoimõndaja tüü om aolehe sisolinõ ja toimõndusõ tüü kõrralduislik juhtminõ.

Kandidiirjalt oodõtas:

- võro keele mõistmist nii sõnan ku kirän,
- Vana-Võromaa kultuuri, aoluu ja täämbädse päävä hääd tundmist.

Tüüpaik om Võro liinan.

Konkursist ossavõtõmisõs pallõmi saata:

- avalduisõ,
- eloluukirjeldüse,
- haridust näütävide papridõ koopia,
- aolehe tulõviguplaani (kooni 3600 tähemärki)

ildampa 2022. aasta 11. radokuul (11.02.2022) kelläs 14-s märgosõnaga «Uma Leht» aadrõsil SA Kultuurileht, Voorimehe 9, 10146 Tallinn vai nõutu dokumendi üten kaustan digiallkiräga e-aadrõsi info@kl.ee pääle.

Teedüs: tel 503 5489.

Kuis mi Uunoga kunna praatsõmi

KARAKATŠI MAIE

Võijummal, mõnõ latsõpõlvõst peri pildi ommava viil nii elun!

Kunagi kuldsõl aal minevä saandi keskpaiku eläsi aktiivsõt ellu Võrumaal. Sääl Rõugõ takan oll' üts väikene koolikõnõ – Ristemäe algkuul –, kon mi imä Saarõ Ada oll' kuulmeisteri ja esä Aksel ai saman majan noid rahvamaja kultuuriasju. Mu ja sõsara Tiina latsõpõlv lätški koolimajan müüdä, selle et mi pere eläsi säääl.

Ütel suvitsõl katsõaia pääväl, ku tõsõ latsõ olliva pääle pikkä ja väsütävät hullamist kodu är lannü, jäi must paar aastat vanõmp poiskõnõ viil koolimaja manu. Tuu oll' Ojala Uuno, kes perästpoolõ om kõnõlõnu, et täl olõ-õs kunagi koduminekiga kipõ.

Kuna kõik mängu – kodu, puut, trihvaa, keksu – olli är mängitü, sis roitsõmi katõkõistõ ümbre koolimaja. Nii vakka ja kurb oll': viil nädäli peräst tulõva jo latsõ jälkinä kokku, a tuud and uuta!

Määndselgi momendil näkse üts meist kunnakõist, kes oll' koolimaja iin vast auto ala jäänü. Kunn paistu peris lapik ja krõpõ olõvat, mis tähend tuud, et tä oll' sinnä kunnõmaalõ jo mõnõ päävä tagasi är lannü. Kes tiid, kas viirastu meil ürgse instinkti, et maidsõ jäänusõ tulõva är palutada, vai rändimi tulõviku šašlõkimaagiahe, igatahes turgat päähä ullihää mõtõ – tuu tegeläne tulõ är praati. Nu hää külh, paluta. Igävüs oll' nigu peoga pühitü! Lauda takast tõimi joosuga savikivi ja Uuno ehif noist osavalõ ägedä pliidi: kats kivvi servilde ja kats kivvi lapildõ noidõ pääle.

REIMANNI HILDEGARDI TSEHKENDÜS

Ma ummakõrda hiilse tassa-kõisi küüki, viruti säält mamma takast tikutopsi, mille verevä etiketi pääl ilutsi uhkõlõ sirp ja vassar. Kuusõheki alt murdsõmi kuiunuisi ossõ ja õigõ pia kerkü pliidi alt taiva poolõ illus suidsusammas. Mi vahtsõnõ mäng oll' alanu: pere miis oll' ehitänü kodu jaos pliidi ja pernaanõ nakaš süvvä tegemä. Kivi, põrgulidsõ, es nakka kuigina tulitsõs minemä ja mi praatmisobjekt muuda-es sukugi umma näku! Nii mi sis istsõmi ja uutsõmi. Tunnikõsõ kimmäle, aig-aolt pannimi ossajuppõ manu ja kohendimi tulõ.

Äkki kuulimi hõikmist: «Maie, uu, kon sa olõt!» Ammuteedä tarkus, et ku lats kohegi tüküs aos tassakõistõ kaonu om, sis säält hääd nahka ei tulõ. Koolimaja nuka

takast ilmugi imä ja ku tä mi imeväiku pliidi alt kerküvät suitsu näkse, sis ... oll'gi kodumäng otsan. Koolijuhataja sukaf Uuno kodu minemä ja ma sai imä käest pahanda, et olli tikkõga mängnü. Karistusõs saadõti minnu pörknit kitskma. Miildetulõtusõs: imä Ada oll'gi koolijuhataja.

Õdaku hiilse ma mängukotusõ manu, tuuperäst et kogu kitskmise ao oll' olnu mu pään suur küsimärk: kas õnnistu? Juba kavvõst paistu pliidikive pääl tummõ unik, mis lähembäst kaiõn oll' õigõ veidükese kunna muudu. Puhksi ja puulsõestünü kondikõsõ lindsi lakja. Nii, kõrran! Olli rahul ja lätsi magama.

Mille üte latsõ naksi koolnut kunna praatma? Kes tiid. Vast tuuperäst, et mõnõ aastat varrampa oll' olnu Sadra-

mõtsan muistsidõ kalmidõ välläkaibmisõ ja arheoloog Silvia Laul uma grupiga ni timä muvanunõ tütär Mare ellivä Ristemäe koolimajan. Noidõ töie kampa leivä ka mi imä ja esä ni tuuperäst saimi nätä lõütüt «jahisaaki» – sõestünü konditükukeisi ja potikiltõ, mis laotõdi klas-sitarrõ lakja. Ülepää tundu tuu asi nii põnnõv! A või-olla oll' tuu kunna praatminõ sõrmõnipsus mi kummagi kujunõmisluun: Uuno lätš il-damba ülikuuli aoluku opma ja timäst om saanu tunnusõt Võrumaa kodukandi-lugudõ uurja. Ma opsõ bioloogis ja olli 40 aastat kuulmeisteri Põlva gümnaasiumin. Muinas-jutõn kõnõldas, kuis kunn või muutuda printsis, meie vast näüdäs kätte elutsihi.

Aitüma, kunn!

Jaa' nime' ja sõna' tulpa. Määntsehe tulpa ei saa' nii hulga asju kirjä ku tõisihe?

Aadam, Ann, flamingo, Karla, Katri, kevväi, kõrrin, Liiso, lutt, Madli, Mari, Mihkli, mähe', Piitre, pudipõll, pääsläne, suvi, süküs, talv, tialanõ, tuvi, vankri, varblanõ, Viido

tsirgu'	tütärlatsõnime'	poisinime'	tita-aša'	aastaao'

TSEHKEND SAARÕ HILDA MARIN (7)

Latsilõ

Vastus saada üte nädäli joosul meiliaadrõssi pääle latsinukk@umaleht.ee vai postiga: Uma Leht, Tartu 48, 65609 Võro.

Vastussõ mano panõ kirja uma nimi, vannus ja kimmähe ka postiaadrõs.

Vastajidõ vaihõl loositas vällä võrokeelitsit välläandit.

Latsinukka tugõva Võro instituut ja Võro selts VKKF.

Minevä kõrra vastus:

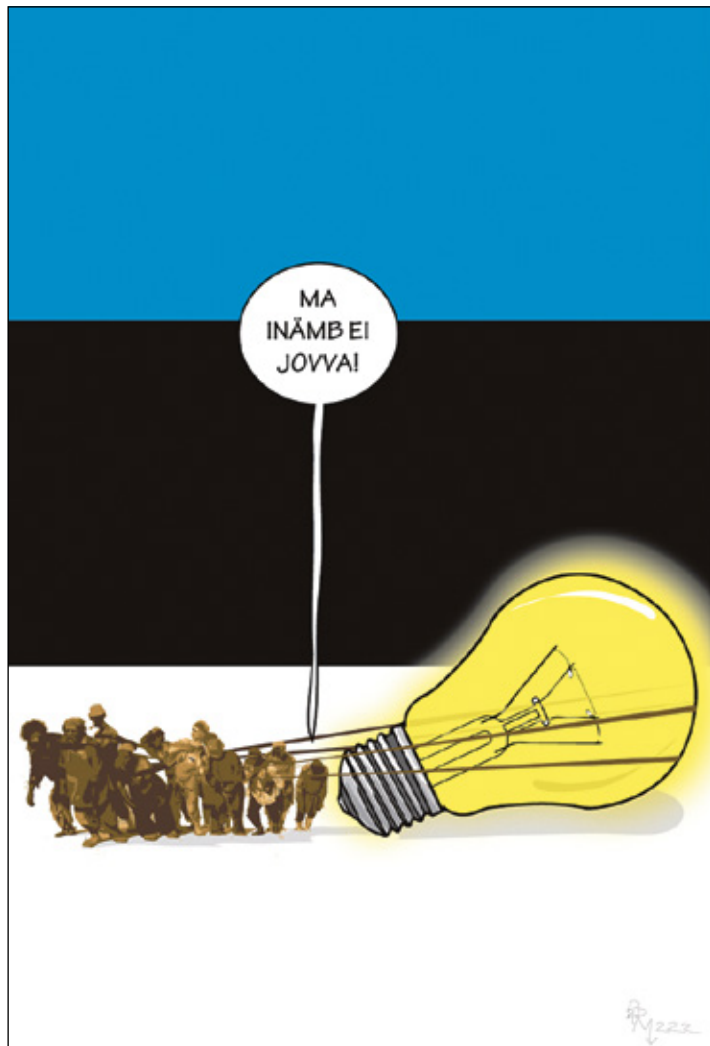
Lumõmiihi man oll' üts õigõ ja säidse võlssi lausõt. Õigõ lausõ oll' nr 3: kõigil lumõmiihil oll' nõnas pörknas.

Avvohinna saa ADAMSONI JAAGUP (2) Võro liinast.

Kullõ' võrokeelitsit juttõ latsilõ Helüaidast helüait.ee/latsilo/!

Parm tsuskas

Nalapildiga tsuskas ütiskunda mõnõst hellembäst kotussõst Rõugõ Rebäse külä miis VARUSTINI ANDRES, tunnõt ka nimega PARM.

Tossu Tilda pajatus

Kuis 101aastanõ memm nuurilõ är tekk

Mineväl talvõl vasta keväjät nilvõstu 101aastanõ memm hoo-vin ja murdsõ är puusaluu. Mil-le oll' nii vanal inemisel nilbõga vaia vällä minnä, vot ei tiia-ki. Edesi tulf täl mitu kuud Tartu liinan haigõmajan olla. Memm oll' pikkä aigu üten Tartumaa maakoolin opanu latsilõ eesti kiilt ja kirändüst. Haigõmajan ollõn lugõsi ta läbi kolm raamatut. Vana koolioppaja tekk egästütest ka sisukokkuvõtõ. Ülepää oll' ärkasa meelega memmekene huvitõt kõgõst, mis Eestin ja lajan ilman sünnüs.

Haigõmaja elu lätš uman rüt-min. Sääl liiku ka ülikooli mant arstitudõngit. Näide ülesandidõ

TOSSU TILDA

Muda Mari pajatus

Kastist vällä!

Ma kuuli raadiost, et seo aasta om raamadukogoaasta. Tuu om hää, sõs lastas vast rohkõmb inemiisi jälki raamadukokko sisse. Vaihõpää sai õnnõ ussõ takah raamadukasti kaia. A kastiga saa-i jo kõnõlda. Mit-mõl puul nakaš õkva vahtsit raamaduklubisid tekkümä.

Kastist sai vällä ka Joala Jaak. Ega täl kül vaiht olõ-i, koh tä saia, inemiisi silmä iist om tä iks är käkitü. Nüüd võissi poliitigu jälki rahakot-ti tuuluta ja panda mälestüs-märgi sinnä kotusõ pääle, et

kunagi oll' säääl sammas.

Niisama omma kastist väl-lä võedu ammu unõhtõdu aša, mille tüülepandmisõs om vaia õnnõ ihorammu. Näütüses ple-kist mõsulaud, puust pudronui ja vändäga lihamassin. Mul om viil tuust aost, ku egä õdak alajaamast voolu vällä visaš ja pümmeh pidi istma, alalõ petrolilamp. Ti mälehtäti, a mul om. No ja sõõgikraami saa vällä lumõhangõ panda. A ku ei viisi jännädä, sõs massa roh-kõmb rahha ja lasõ iks vanna-muudu edesi. Mukav elo omgi kallis.

MUDA MARI

Kuuluda!

Müvvä suurõmbat sorti väläpini

imädse kutsika.

Sündünü 11.12.2021.

Kutsiga hind 50 eurot.

Tel 5850 4007 vai 5385 0257.

